

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»

**на тему: «Індивідуалізація адміністративної відповідальності
неповнолітніх: сучасні підходи та виклики»**

Студентка групи: ПРм

Федірко Ярина Ірене Вікторівна

Керівник: д.ю.н., доц. Гречанюк Р.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: __ Оцінка: ECTS __

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	6
1.1. Поняття, сутність та ознаки адміністративної відповідальності.....	6
1.2. Адміністративно-правовий статус неповнолітніх як суб'єктів відповідальності.....	9
1.3. Принцип індивідуалізації юридичної відповідальності: зміст та значення...	12
РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ.....	15
2.1. Нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх.....	15
2.2. Заходи адміністративного впливу щодо неповнолітніх та їх індивідуалізація.....	17
2.3. Практика застосування принципу індивідуалізації.....	19
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ.....	22
3.1. Європейські стандарти та міжнародні підходи.....	22
3.2. Проблеми реалізації принципу індивідуалізації в Україні.....	24
3.3. Напрями вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.....	27
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	33

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку правової держави та реформування системи адміністративного законодавства особливої актуальності набуває проблема забезпечення ефективної та справедливої адміністративної відповідальності неповнолітніх. Неповнолітні є особливою категорією суб'єктів права, які через вікові, психологічні та соціальні особливості потребують спеціального підходу у сфері юридичної відповідальності. Саме тому одним із ключових принципів притягнення неповнолітніх до адміністративної відповідальності виступає принцип індивідуалізації, який передбачає врахування особистості правопорушника, умов його життя, рівня розвитку, мотивів поведінки та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи.

Проблематика індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх набуває особливого значення в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема зростання рівня правопорушень серед молоді, негативного впливу інформаційного середовища, воєнного стану, психологічної нестабільності та трансформації суспільних відносин. Водночас чинне адміністративне законодавство України не повною мірою відповідає сучасним міжнародним та європейським стандартам захисту прав дитини, що обумовлює необхідність наукового осмислення та вдосконалення механізмів реалізації принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності.

Науково-практичне значення теми полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства України, правозастосовної практики, діяльності органів ювенальної превенції, а також у навчальному процесі під час викладання дисциплін адміністративно-правового спрямування.

Ступінь наукової розробленості теми. Питання адміністративної відповідальності та її індивідуалізації досліджували багато вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний внесок у розробку теоретичних засад

адміністративної відповідальності зробили В. К. Колпаков, Ю. П. Битяк, О. В. Кузьменко, О. Миколенко, Т. О. Коломоєць та інші. Окремі аспекти адміністративної відповідальності неповнолітніх, проблеми ювенальної юстиції та гуманізації адміністративного примусу досліджували О. Дубіна, Т. Корж-Ікаєва, О. Г. Стрельченко, І. Г. Бухтіярова та інші науковці. Водночас питання практичної реалізації принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх в умовах сучасних суспільних змін залишаються недостатньо дослідженими та потребують подальшого наукового аналізу.

Метою курсової роботи є комплексне дослідження теоретико-правових та практичних аспектів індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх, а також визначення проблем її реалізації та напрямів удосконалення законодавства і правозастосовної практики.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- розкрити поняття, сутність та ознаки адміністративної відповідальності;
- охарактеризувати адміністративно-правовий статус неповнолітніх як суб'єктів відповідальності;
- дослідити зміст і значення принципу індивідуалізації юридичної відповідальності;
- проаналізувати нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх;
- визначити особливості заходів адміністративного впливу щодо неповнолітніх та їх індивідуалізації;
- дослідити практику застосування принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності;
- охарактеризувати міжнародні та європейські стандарти у сфері відповідальності неповнолітніх;
- виявити основні проблеми реалізації принципу індивідуалізації в Україні;
- сформулювати напрями вдосконалення законодавства та правозастосовної практики.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративної відповідальності неповнолітніх.

Предметом дослідження є норми адміністративного законодавства України та міжнародного права, що регулюють питання індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх, а також практика їх застосування.

Методи дослідження. Під час виконання курсової роботи використовувалися загальнонаукові та спеціально-юридичні методи дослідження. Формально-юридичний метод застосовувався при аналізі нормативно-правових актів та правових норм. Системно-структурний метод використовувався для дослідження адміністративної відповідальності як комплексного правового інституту. Порівняльно-правовий метод дав змогу проаналізувати міжнародні та європейські стандарти у сфері відповідальності неповнолітніх. За допомогою логіко-юридичного методу сформульовано висновки та пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування.

Структура курсової роботи зумовлена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

1.1. Поняття, сутність та ознаки адміністративної відповідальності

Адміністративна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, який відіграє важливу роль у механізмі забезпечення законності та правопорядку в державі. Вона спрямована на охорону суспільних відносин, прав і свобод громадян, установленого порядку управління та запобігання правопорушенням. Інститут адміністративної відповідальності є складовою адміністративного права та виступає важливим засобом державного примусу.

Відповідно до ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КУпАП), адміністративним правопорушенням визнається протиправна, винна дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління та за яку законом передбачено адміністративну відповідальність [1]. Отже, підставою адміністративної відповідальності є вчинення адміністративного проступку.

Науковець В. Колпаков визначає адміністративну відповідальність як примусове застосування уповноваженим суб'єктом, із дотриманням встановленої законом процедури, передбачених законодавством заходів впливу до особи, яка вчинила адміністративний проступок [2, с. 76].

На думку Ю. Битяка, адміністративна відповідальність полягає у застосуванні до осіб, які порушили загальнообов'язкові правила у сфері державного управління, адміністративних стягнень, що спричиняють для правопорушників негативні наслідки матеріального або морального характеру [3, с. 170].

У юридичній науці також існує підхід, відповідно до якого адміністративна відповідальність розглядається як реалізація адміністративно-правових санкцій через застосування адміністративних стягнень. Її зміст полягає у впливі уповноважених органів чи посадових осіб на громадянина, який учинив адміністративне правопорушення. Такий вплив супроводжується негативними

наслідками для правопорушника, що можуть мати моральний характер (наприклад, попередження), матеріальний (штраф) або особистий (адміністративний арешт) [4, с. 41].

Сучасні наукові підходи до визначення поняття та сутності адміністративної відповідальності є значно ширшими порівняно з поглядами науковців ХХ століття. Якщо раніше адміністративна відповідальність переважно асоціювалася з негативною реакцією держави на протиправну поведінку та застосуванням адміністративних санкцій до винної особи, то нині її розглядають як складний правовий механізм захисту суспільних відносин. Водночас традиційним залишається обов'язок правопорушника відповідати за свої неправомірні дії перед компетентними державними органами, посадовими особами, а в окремих випадках – і перед суспільством [5, с. 156].

Безумовно, норми адміністративного права, що регулюють відносини адміністративної відповідальності, мають власні специфічні риси. Водночас ці особливості не повинні суперечити загальним засадам юридичної відповідальності, її цілям, функціям та підставам, адже адміністративна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності. Її сутність полягає у застосуванні уповноваженими органами державного примусових заходів до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, з метою забезпечення правопорядку, виховання поваги до закону та запобігання новим правопорушенням.

На доктринальному рівні особливості сучасної адміністративної відповідальності досліджував В. К. Колпаков. Учений зазначав, що її місце та роль у системі адміністративного права визначаються кількома важливими аспектами. По-перше, відносини адміністративної відповідальності разом із відносинами публічного управління, адміністративних послуг та адміністративного судочинства формують предмет адміністративного права. По-друге, важливою особливістю адміністративної відповідальності є практична спрямованість її теоретичних концепцій, які переважно зосереджені навколо проблематики Кодексу України про адміністративні правопорушення. По-третє,

адміністративна відповідальність має тісний генетичний зв'язок із кримінальною відповідальністю, а адміністративний проступок за своєю природою є близьким до злочину, хоча й відрізняється меншим ступенем суспільної небезпеки [2, с. 7].

Адміністративна відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності має низку характерних ознак, що визначають її специфіку та відмежовують від інших видів правової відповідальності.

Насамперед адміністративна відповідальність є одним із найбільш поширених видів юридичної відповідальності, оскільки виникає у сфері діяльності публічної адміністрації в економічній, соціальній та політичній сферах суспільного життя. Вона може наставати як за порушення норм адміністративного права, так і за порушення норм інших галузей права.

Адміністративна відповідальність має ретроспективний, тобто негативний, характер, оскільки є реакцією держави на вже вчинене правопорушення. Така реакція реалізується через діяльність уповноважених органів або посадових осіб та полягає у застосуванні до правопорушника заходів державного примусу, що спричиняють для нього несприятливі наслідки.

Підставою виникнення адміністративної відповідальності є факт учинення адміністративного правопорушення (проступку), визначеного ст. 9 КУпАП. Законодавство чітко встановлює перелік адміністративних правопорушень, види адміністративних стягнень за їх учинення, а також визначає органи та посадових осіб, які мають повноваження застосовувати такі стягнення.

Особливістю адміністративної відповідальності є те, що вона застосовується до осіб, які вчинили правопорушення, не пов'язані зі службовими відносинами підпорядкування. На відміну від дисциплінарної відповідальності, між правопорушником та органом, який накладає стягнення, відсутні службові чи трудові відносини.

Адміністративна відповідальність має публічний характер. Відповідно до ст. 23 КУпАП адміністративні стягнення застосовуються не лише для покарання винної особи, а й з метою її виховання у дусі дотримання законів, поваги до

правил співжиття, а також для запобігання новим правопорушенням як з боку самого правопорушника, так і інших осіб.

Ще однією характерною ознакою є те, що адміністративні стягнення є менш суворими порівняно із заходами кримінальної відповідальності. Вони не тягнуть за собою судимості та не пов'язані з такими серйозними обмеженнями прав і свобод особи, як кримінальне покарання.

Для адміністративної відповідальності також характерний спрощений процесуальний порядок її реалізації. У багатьох випадках уповноважені посадові особи мають право накладати адміністративні стягнення безпосередньо на місці вчинення правопорушення, що забезпечує оперативність реагування держави на протиправну поведінку.

Крім того, адміністративна відповідальність переважно має позасудовий характер, оскільки значна кількість адміністративних стягнень застосовується органами виконавчої влади або їх посадовими особами. Водночас у передбачених законом випадках справи про адміністративні правопорушення розглядаються судами, однак навіть у таких ситуаціях зберігається адміністративний порядок притягнення особи до відповідальності.

Таким чином, адміністративна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, який характеризується специфічними підставами, порядком реалізації та заходами впливу. Її головне призначення полягає у забезпеченні правопорядку, захисті суспільних інтересів та попередженні адміністративних правопорушень.

1.2. Адміністративно-правовий статус неповнолітніх як суб'єктів відповідальності

Неповнолітні особи є особливою категорією суб'єктів адміністративного права, що обумовлено їх віковими, психологічними та соціальними особливостями. Законодавець, визначаючи правовий статус неповнолітніх, поєднує необхідність забезпечення їх прав і законних інтересів із потребою формування у них поваги до норм права та відповідальності за власну поведінку.

Саме тому адміністративно-правовий статус неповнолітніх має специфічний характер і відрізняється від статусу повнолітніх осіб.

У загальному розумінні адміністративно-правовий статус особи – це сукупність її прав, обов’язків, гарантій та відповідальності, визначених нормами адміністративного права. Щодо неповнолітніх такий статус характеризується наявністю спеціальних гарантій захисту, обмеженим обсягом адміністративної дієздатності та особливим порядком притягнення до юридичної відповідальності.

Відповідно до законодавства України неповнолітніми визнаються особи віком від 14 до 18 років [6]. При цьому адміністративна відповідальність, згідно зі ст. 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), настає з шістнадцятирічного віку. Отже, лише особи, які досягли 16 років на момент учинення адміністративного правопорушення, можуть бути суб’єктами адміністративної відповідальності. Якщо особа на момент учинення адміністративного правопорушення не досягла шістнадцятирічного віку, це є підставою для виключення провадження у справі про адміністративне правопорушення відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 247 КУпАП. Особи віком від 16 до 18 років у межах провадження у справах про адміністративні правопорушення визнаються неповнолітніми та підлягають адміністративній відповідальності за спеціальними правилами, встановленими законодавством.

У сучасній юридичній науці адміністративну відповідальність неповнолітніх розглядають як особливу форму державного реагування на адміністративні правопорушення, вчинені особами, які не досягли повноліття. Її зміст полягає у застосуванні до неповнолітніх передбачених законодавством адміністративних стягнень або інших заходів впливу, визначених санкціями правових норм. Водночас така відповідальність виражається й в обов’язку неповнолітньої особи зазнавати певних негативних наслідків морального, майнового чи організаційного характеру, встановлених законом [7, с. 111].

Окремі науковці визначають адміністративну відповідальність неповнолітніх як застосування судами або іншими уповноваженими органами

адміністративних стягнень, а в деяких випадках – заходів виховного впливу у порядку, визначеному законодавством [8, с. 443]. Такий підхід акцентує увагу насамперед на процедурних особливостях притягнення неповнолітніх до відповідальності та специфіці правових засобів, які застосовуються до цієї категорії осіб.

Особливість адміністративно-правового статусу неповнолітніх полягає у тому, що законодавство враховує недостатній рівень їх соціальної зрілості та життєвого досвіду. Саме тому до неповнолітніх застосовується спеціальний підхід у питаннях відповідальності. Відповідно до ст. 24-1 КУпАП до осіб віком від 16 до 18 років можуть застосовуватись не лише адміністративні стягнення, а й спеціальні заходи впливу, зокрема:

- зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- попередження;
- догана або сувора догана;
- передача неповнолітнього під нагляд батьків, педагогічного чи трудового колективу або окремих громадян.

Застосування таких заходів свідчить про переважання виховної та профілактичної мети адміністративної відповідальності щодо неповнолітніх. Держава спрямовує вплив не стільки на покарання особи, скільки на її перевиховання, формування правосвідомості та недопущення вчинення нових правопорушень.

Адміністративно-правовий статус неповнолітніх також характеризується наявністю додаткових процесуальних гарантій під час розгляду справ про адміністративні правопорушення. Зокрема, у провадженні можуть брати участь батьки, законні представники, педагоги або психологи. Це сприяє забезпеченню прав неповнолітнього та врахуванню його вікових особливостей під час прийняття рішення.

Науковці зазначають, що особливий статус неповнолітніх у сфері адміністративної відповідальності зумовлений необхідністю поєднання

принципу невідворотності відповідальності з принципом гуманізму [9, с. 287]. У зв'язку з цим адміністративне законодавство передбачає пом'якшений характер заходів впливу та індивідуальний підхід до кожного випадку правопорушення.

Водночас неповнолітні, як суб'єкти адміністративної відповідальності, мають не лише права, але й обов'язки. Вони зобов'язані дотримуватися вимог законодавства, правил громадського порядку, правил дорожнього руху, норм поведінки у громадських місцях тощо. Порушення таких норм може стати підставою для застосування заходів адміністративного впливу.

Можна говорити про те, що адміністративна відповідальність неповнолітніх має не лише каральний, а передусім виховний та профілактичний характер. Це пояснюється тим, що неповнолітні через свій вік, недостатній життєвий досвід і рівень правосвідомості не завжди повною мірою усвідомлюють наслідки власних дій. Саме тому законодавець передбачає для них більш гуманний підхід, який спрямований не стільки на покарання, скільки на виправлення поведінки, формування поваги до правових норм та попередження вчинення нових правопорушень у майбутньому.

Крім того, особливість адміністративної відповідальності неповнолітніх полягає у поєднанні принципу невідворотності відповідальності з принципом захисту прав дитини. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним стандартам у сфері захисту прав дітей та сприяє забезпеченню балансу між інтересами суспільства і необхідністю належного виховання неповнолітніх.

Таким чином, адміністративно-правовий статус неповнолітніх як суб'єктів відповідальності характеризується спеціальним правовим регулюванням, обмеженим обсягом адміністративної деліктоздатності, наявністю додаткових гарантій захисту прав та переважно виховним характером заходів впливу. Такий підхід спрямований на забезпечення балансу між необхідністю притягнення неповнолітніх до відповідальності та захистом їхніх прав і законних інтересів.

1.3. Принцип індивідуалізації юридичної відповідальності: зміст та значення

Одним із ключових принципів юридичної відповідальності є принцип індивідуалізації, який забезпечує справедливий та обґрунтований підхід до притягнення особи до відповідальності. Його сутність полягає у необхідності врахування індивідуальних особливостей правопорушення та особи правопорушника під час визначення виду і міри юридичного впливу. Реалізація цього принципу сприяє досягненню основної мети юридичної відповідальності – не лише покаранню винної особи, а й її виправленню, перевихованню та попередженню нових правопорушень.

Принцип індивідуалізації юридичної відповідальності закріплений на конституційному рівні. Відповідно до ч. 2 ст. 61 Конституції України юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [10]. Це означає, що відповідальність може наставати лише для тієї особи, яка безпосередньо вчинила правопорушення, а застосування санкцій повинно здійснюватися з урахуванням конкретних обставин справи.

Аналіз законодавства та наукових підходів дає підстави стверджувати, що реалізація принципу індивідуалізації юридичної відповідальності потребує врахування низки обставин, які характеризують як саме правопорушення, так і особу правопорушника. До таких обставин належать характер і ступінь шкідливості правопорушення, форма вини, мотиви поведінки особи, її вік, майновий стан, поведінка до та після вчинення правопорушення, а також наявність обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Такий підхід забезпечує справедливість застосування заходів юридичного впливу та сприяє досягненню їх виховної й превентивної мети.

Особливого значення цей принцип набуває у сфері адміністративної відповідальності. Відповідно до ст. 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення, при накладенні адміністративного стягнення враховуються характер учиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Саме ці положення є практичним проявом принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності.

Конституційний Суд України неодноразово наголошував на важливості дотримання принципу індивідуалізації юридичної відповідальності. У своїх рішеннях Суд зазначав, що призначення покарання повинно здійснюватися з обов'язковим урахуванням характеру правопорушення, форми вини, особистості правопорушника та інших обставин, що мають значення для правильного вирішення справи [11].

Особливої уваги принцип індивідуалізації потребує при притягненні до відповідальності неповнолітніх. У таких випадках необхідно враховувати вікові особливості особи, рівень її психічного розвитку, умови життя та виховання, можливість виправлення без застосування суворих заходів примусу. Саме тому законодавство передбачає щодо неповнолітніх спеціальні заходи виховного впливу та більш гуманний підхід до визначення відповідальності.

Значення принципу індивідуалізації юридичної відповідальності полягає насамперед у забезпеченні справедливості правозастосування. Його дотримання дозволяє уникнути формального підходу до призначення покарання, сприяє дотриманню прав людини та забезпечує баланс між інтересами держави, суспільства і особи. Крім того, індивідуалізація відповідальності підвищує ефективність виховного та превентивного впливу юридичних санкцій.

Отже, принцип індивідуалізації юридичної відповідальності є одним із найважливіших проявів гуманізму та справедливості у праві. Без його дотримання юридична відповідальність втратила б свій виховний характер і могла б перетворитися виключно на каральний механізм. Саме індивідуальний підхід дозволяє забезпечити відповідність між тяжкістю правопорушення та заходом державного впливу, що є необхідною умовою ефективності правової системи загалом.

РОЗДІЛ 2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ

2.1. Нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх

Адміністративна відповідальність неповнолітніх в Україні регулюється системою нормативно-правових актів, які визначають підстави, умови, порядок та особливості притягнення осіб віком до вісімнадцяти років до адміністративної відповідальності. Особливість такого регулювання полягає у поєднанні принципу невідворотності відповідальності з необхідністю забезпечення підвищеного захисту прав та законних інтересів дитини. Законодавство у цій сфері ґрунтується як на національних нормативно-правових актах, так і на міжнародних стандартах захисту прав дитини.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює адміністративну відповідальність неповнолітніх, є Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП). Саме він визначає вік, з якого настає адміністративна відповідальність, види адміністративних стягнень, особливості провадження у справах щодо неповнолітніх, а також спеціальні заходи впливу, які можуть застосовуватися до осіб цієї категорії.

Відповідно до ст. 12 КУпАП адміністративній відповідальності підлягають особи, які на момент учинення адміністративного правопорушення досягли шістнадцятирічного віку. Таким чином, законодавець пов'язує настання адміністративної деліктоздатності з досягненням особою певного рівня психічної та соціальної зрілості.

Особливості відповідальності неповнолітніх закріплені у ст. 24-1 КУпАП, яка передбачає спеціальні заходи впливу, що можуть застосовуватися до осіб віком від 16 до 18 років. До таких заходів належать: попередження, догана, сувора догана, передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, а також інших громадян чи колективів за їх згодою. Зазначені заходи мають переважно виховний характер і спрямовані на виправлення поведінки неповнолітнього без застосування надмірно суворих санкцій.

Важливе значення у сфері правового регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх має Конституція України, яка проголошує людину, її життя, здоров'я, честь і гідність найвищою соціальною цінністю держави. Крім того, відповідно до ст. 52 Конституції України діти є рівними у своїх правах незалежно від походження, а будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Такі положення визначають гуманістичний характер правового регулювання відповідальності неповнолітніх.

Значну роль у регулюванні даного питання відіграють міжнародно-правові акти. Насамперед це Конвенція ООН про права дитини 1989 року, ратифікована Україною у 1991 році. Відповідно до положень Конвенції держави-учасниці зобов'язані забезпечувати таке поводження з дітьми, яке сприяє розвитку у них почуття гідності та поваги до прав людини [12]. Конвенція наголошує на необхідності врахування віку дитини та доцільності застосування заходів, спрямованих на її перевиховання і соціальну адаптацію.

Крім Конвенції, важливими міжнародними стандартами у сфері відповідальності неповнолітніх є Мінімальні стандартні правила ООН щодо здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх («Пекінські правила»), які закріплюють принципи гуманізму, індивідуалізації та мінімізації застосування каральних заходів до дітей [13].

Окреме місце у системі нормативного регулювання займає Закон України «Про охорону дитинства», який визначає основні засади державної політики щодо захисту прав дітей та створення умов для їх повноцінного розвитку [14]. Положення цього закону враховуються під час реалізації заходів адміністративного впливу щодо неповнолітніх.

Так, можна говорити про те, що сучасне нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні має загалом гуманістичний характер та відповідає міжнародним стандартам захисту прав дитини. Водночас окремі положення законодавства потребують удосконалення, зокрема щодо розширення застосування альтернативних заходів виховного

впливу та забезпечення більш ефективної профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

Отже, нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх є комплексним і включає норми національного та міжнародного права.

2.2. Заходи адміністративного впливу щодо неповнолітніх та їх індивідуалізація

Адміністративна відповідальність неповнолітніх в Україні реалізується не лише через систему адміністративних стягнень, але й через спеціальні заходи впливу, які мають особливий виховний характер. Їх застосування зумовлене необхідністю врахування вікових, психологічних та соціальних особливостей осіб віком від 16 до 18 років, які вчинили адміністративні правопорушення.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 КУпАП до неповнолітніх осіб, які досягли шістнадцятирічного віку та вчинили адміністративні правопорушення, застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 24-1 КУпАП. До таких заходів належать: зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють, педагогічного чи трудового колективу за їх згодою, а також окремих громадян на їх прохання.

У науковій літературі зазначається, що зазначені заходи впливу є специфічною формою реакції держави на протиправну поведінку неповнолітніх і мають переважно виховну спрямованість. Вони передбачають певні обмеження особистих благ правопорушника та спрямовані на формування у нього правосвідомості та правомірної поведінки [9, с. 247]. У цьому контексті доцільно погодитися з позицією науковців, які розглядають заходи впливу як самостійний різновид заходів адміністративної відповідальності, що не ототожнюється з адміністративними стягненнями, однак є формою державного примусу.

Важливою ознакою заходів впливу щодо неповнолітніх є те, що вони застосовуються виключно до осіб віком від 16 до 18 років, на підставі норм

адміністративного права та уповноваженими органами адміністративної юрисдикції. Їх призначення полягає не лише у реагуванні на правопорушення, але й у запобіганні повторній протиправній поведінці, що підкреслює їх виховну та профілактичну функцію [15, с. 303].

Разом із тим у науковій доктрині звертається увага на певні проблемні аспекти застосування таких заходів. Зокрема, окремі їх види є недостатньо визначеними та не завжди ефективними на практиці. Наприклад, зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого викликає питання щодо обов'язковості публічності, форми реалізації та реального виховного ефекту. У зв'язку з цим пропонуються підходи щодо вдосконалення або уточнення змісту цього заходу.

Подібні зауваження стосуються і попередження як заходу впливу, оскільки воно одночасно використовується і як адміністративне стягнення, і як захід впливу щодо неповнолітніх, що створює певну термінологічну та правозастосовну невизначеність. У зв'язку з цим у наукових колах висловлюються пропозиції щодо заміни терміну «попередження» на більш чітке поняття, наприклад «застереження».

Окрему дискусію викликають такі заходи, як догана та суворя догана, оскільки вони традиційно притаманні трудовим і службовим правовідносинам. У зв'язку з цим обґрунтовується доцільність їх перегляду або перенесення до сфери дисциплінарної відповідальності учнів у закладах освіти [16, с. 514].

Щодо передачі неповнолітнього під нагляд батьків, педагогічного чи трудового колективу або окремих громадян, то ефективність такого заходу також є дискусійною. Це пояснюється тим, що батьки відповідно до законодавства вже несуть обов'язок щодо виховання та контролю за поведінкою дитини, а педагогічні або інші колективи не завжди мають реальні інструменти впливу на зміну поведінки неповнолітнього.

З огляду на зазначене, у науковій літературі обґрунтовується необхідність удосконалення системи заходів впливу щодо неповнолітніх. Пропонується або перегляд їх змісту з метою підвищення ефективності, або заміна окремих заходів

більш дієвими механізмами виховного та профілактичного впливу. Серед можливих альтернатив називають постановку неповнолітніх на облік із обов'язковим проходженням профілактичних програм, роботу з психологами, участь у виховних тренінгах тощо.

2.3. Практика застосування принципу індивідуалізації

Практична реалізація принципу індивідуалізації юридичної відповідальності є одним із ключових елементів ефективного функціонування інституту адміністративної відповідальності, особливо щодо неповнолітніх. Його застосування забезпечує не формальний, а змістовний підхід до вирішення справ про адміністративні правопорушення, дозволяючи враховувати всі істотні обставини та особу правопорушника при визначенні виду та міри адміністративного впливу.

Відповідно до ст. 33 Кодексу України про адміністративні правопорушення, при накладенні адміністративного стягнення обов'язково враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, а також обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність. Саме ці положення є нормативною основою практичної реалізації принципу індивідуалізації, оскільки вони орієнтують правозастосовні органи на диференційований підхід у кожній конкретній справі.

У науковій літературі наголошується, що індивідуалізація адміністративної відповідальності полягає у виборі найбільш адекватного заходу впливу в межах санкції норми з урахуванням усіх обставин справи та особи правопорушника [17, с. 3]. При цьому підкреслюється, що без реального врахування індивідуальних характеристик особи адміністративна відповідальність втрачає свій виховний та превентивний потенціал.

У практиці адміністративних органів та судів принцип індивідуалізації реалізується через оцінку сукупності обставин, які характеризують як саме правопорушення, так і особу неповнолітнього. До таких обставин належать: вік, рівень психічного розвитку, умови виховання, сімейне оточення, ставлення до

навчання, поведінка до та після вчинення правопорушення, наявність каяття, а також повторність правопорушень. У науковій літературі зазначається, що саме індивідуальні особливості особи правопорушника є визначальними при виборі заходу адміністративного впливу.

Особливого значення принцип індивідуалізації набуває у справах щодо неповнолітніх, оскільки законодавець передбачає для них спеціальний режим адміністративної відповідальності. На практиці суди та органи адміністративної юрисдикції під час розгляду справ щодо неповнолітніх враховують не лише факт вчинення правопорушення, а й обставини його вчинення. Важливу роль відіграє те, чи було правопорушення вчинене вперше, чи усвідомлює неповнолітній протиправність своєї поведінки, чи визнає вину та чи демонструє готовність змінити поведінку. Якщо правопорушення має незначний характер і особа раніше не притягувалася до відповідальності, частіше застосовуються заходи виховного впливу. Натомість повторні порушення або систематична протиправна поведінка можуть бути підставою для застосування більш суворох заходів.

Наприклад, у випадках, коли неповнолітній вперше вчинив правопорушення невеликої суспільної шкідливості, орган, який розглядає справу, може обмежитися попередженням або передачею під нагляд батьків. Натомість при повторних або більш серйозних правопорушеннях може бути застосовано суворіший захід впливу або адміністративне стягнення у межах, передбачених законом.

Водночас у практиці правозастосування існують певні проблеми щодо повної реалізації принципу індивідуалізації. Зокрема, іноді спостерігається формальний підхід до оцінки особи правопорушника, коли не враховуються всі соціально-психологічні характеристики неповнолітнього. Це знижує ефективність виховного впливу та може призводити до повторного вчинення правопорушень.

Індивідуалізація відповідальності має бути не лише формальною вимогою закону, а й реальним інструментом забезпечення справедливості у кожній

конкретній справі. У цьому контексті особливу роль відіграє участь батьків, законних представників, педагогів і психологів у провадженні у справах про адміністративні правопорушення неповнолітніх, що дозволяє більш повно встановити обставини справи та обрати адекватний захід впливу.

Важливим аспектом є також те, що індивідуалізація адміністративної відповідальності тісно пов'язана з принципом гуманізму. Принцип гуманізму передбачає застосування до неповнолітніх таких заходів впливу, які забезпечують не лише реагування на правопорушення, а й створюють умови для їх виправлення та соціальної адаптації. Саме поєднання принципів гуманізму та індивідуалізації сприяє досягненню виховної мети адміністративної відповідальності.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

3.1. Європейські стандарти та міжнародні підходи

У сучасних умовах реформування правової системи України важливого значення набуває приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних та європейських стандартів у сфері захисту прав дитини та відповідальності неповнолітніх. Особливої актуальності це питання набуває у контексті забезпечення принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності, який передбачає врахування віку, психологічних особливостей, рівня розвитку та соціального становища неповнолітнього правопорушника.

Основоположним міжнародним документом у сфері захисту прав дітей є Конвенція ООН про права дитини 1989 року, ратифікована Україною у 1991 році. Відповідно до ст. 3 Конвенції, в усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється найкращому забезпеченню інтересів дитини. Крім того, ст. 40 Конвенції передбачає, що держави повинні забезпечувати таке поводження з неповнолітніми правопорушниками, яке сприяє розвитку в них почуття гідності та поваги до прав людини, а також враховує необхідність їх соціальної реінтеграції [12].

Міжнародні стандарти у сфері відповідальності неповнолітніх також формуються на основі Мінімальних стандартних правил ООН щодо здійснення правосуддя стосовно неповнолітніх, більш відомих як «Пекінські правила», прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН у 1985 році. Цей документ визначає основні принципи поводження з неповнолітніми правопорушниками, серед яких гуманізм, індивідуалізація відповідальності, мінімізація карального впливу та пріоритет виховних заходів над репресивними. «Пекінські правила» наголошують на необхідності врахування не лише характеру правопорушення, а

й особистості неповнолітнього, умов його життя та можливості виправлення без застосування суворих санкцій.

Європейські стандарти у сфері ювенальної юстиції формуються також під впливом актів Ради Європи. Значну роль у цьому відіграє Рекомендація № R (87) 20 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо реакції суспільства на злочинність неповнолітніх. У документі наголошується на необхідності застосування альтернативних заходів реагування, розвитку системи профілактики правопорушень серед молоді та мінімізації втручання каральних механізмів у життя неповнолітніх [18].

Європейський підхід до відповідальності неповнолітніх ґрунтується насамперед на принципі гуманізму та пріоритеті виховного впливу. У більшості європейських держав основна увага приділяється не покаранню неповнолітнього, а його соціалізації, психологічній підтримці та профілактиці повторних правопорушень. Саме тому в європейських країнах активно застосовуються альтернативні механізми реагування, такі як медіація, пробаційні програми, соціальний супровід, психологічна допомога та програми примирення.

Науковці зазначають, що сучасна європейська модель ювенальної відповідальності базується на концепції «дружного до дитини правосуддя», відповідно до якої будь-які процедури за участю неповнолітніх повинні враховувати їхній вік, емоційний стан та рівень розвитку. Такий підхід дозволяє мінімізувати негативний вплив юридичної відповідальності на психіку дитини та сприяє її ресоціалізації.

В Україні поступово впроваджуються міжнародні стандарти у сфері відповідальності неповнолітніх. Це проявляється у розвитку системи ювенальної превенції, гуманізації законодавства та пошуку більш ефективних способів індивідуалізації адміністративної відповідальності. Водночас науковці звертають увагу на необхідність подальшого вдосконалення законодавства, зокрема щодо розширення системи альтернативних заходів впливу та розвитку програм профілактики правопорушень серед неповнолітніх.

На думку Ю. П. Битяка, індивідуалізація відповідальності неповнолітніх є необхідною умовою забезпечення справедливості та ефективності адміністративного впливу, оскільки дозволяє врахувати індивідуальні особливості особи правопорушника та спрямувати заходи відповідальності на його виправлення, а не лише покарання [9, с. 370].

Отже, міжнародні та європейські стандарти формують сучасний підхід до адміністративної відповідальності неповнолітніх, який базується на принципах гуманізму, індивідуалізації, пропорційності та пріоритету виховного впливу. Їх впровадження у національне законодавство України є необхідною умовою забезпечення належного захисту прав дітей та розвитку сучасної системи ювенальної юстиції.

3.2. Проблеми реалізації принципу індивідуалізації в Україні

Принцип індивідуалізації юридичної відповідальності є однією з ключових засад сучасного адміністративного права, оскільки забезпечує справедливість та пропорційність державного реагування на правопорушення. Особливого значення цей принцип набуває у сфері адміністративної відповідальності неповнолітніх, де основною метою застосування заходів впливу має бути не покарання, а виховання, ресоціалізація та попередження повторних правопорушень. Водночас сучасна практика в Україні свідчить про наявність значних проблем у реалізації принципу індивідуалізації щодо неповнолітніх правопорушників.

Однією з основних проблем є застарілість окремих положень Кодексу України про адміністративні правопорушення. КУпАП був прийнятий ще у 1984 році, а значна частина його норм не повною мірою відповідає сучасним міжнародним та європейським стандартам захисту прав дитини. Хоча законодавство передбачає спеціальні заходи впливу щодо неповнолітніх, закріплені у ст. 24-1 КУпАП, їх система залишається недостатньо ефективною та не забезпечує повноцінної індивідуалізації відповідальності [1].

У науковій літературі звертається увага на те, що окремі заходи впливу, такі як догана, сувора догана чи передача під нагляд батьків, мають переважно формальний характер та не завжди досягають виховної мети. О. Дубіна зазначає, що сучасний стан адміністративної відповідальності неповнолітніх характеризується недостатньою ефективністю механізмів виховного впливу та відсутністю належної адаптації до сучасних соціальних умов [19, с. 110].

Проблемою також є недостатнє врахування психологічних та соціальних особливостей неповнолітніх при розгляді справ про адміністративні правопорушення. На практиці органи адміністративної юрисдикції часто обмежуються формальним встановленням факту правопорушення, не приділяючи належної уваги причинам протиправної поведінки, умовам виховання дитини, психологічному стану чи соціальному середовищу. У результаті індивідуалізація відповідальності фактично зводиться лише до вибору між кількома передбаченими законом заходами впливу.

Т. Корж-Ікаєва підкреслює, що механізм адміністративно-правового регулювання прав і свобод неповнолітніх повинен враховувати психологічні особливості дітей, оскільки саме вони значною мірою визначають їх поведінку та здатність усвідомлювати наслідки власних дій [20, с. 68]. Водночас в Україні недостатньо розвинена система залучення психологів та соціальних працівників до розгляду справ щодо неповнолітніх, що негативно впливає на ефективність індивідуального підходу.

Ще однією проблемою є відсутність достатньої кількості альтернативних заходів реагування на адміністративні правопорушення неповнолітніх. У більшості європейських країн широко застосовуються медіація, пробаційні програми, соціальний супровід, психологічна допомога та інші реабілітаційні механізми. В Україні ж система заходів впливу фактично залишається незмінною протягом тривалого часу. У зв'язку з цим науковці наголошують на необхідності оновлення підходів до відповідальності неповнолітніх та запровадження сучасних механізмів ресоціалізації.

Суттєвою проблемою є також відсутність чітких критеріїв оцінки ефективності заходів впливу щодо неповнолітніх. Законодавство не передбачає механізму аналізу того, чи досягнуто виховної мети після застосування конкретного заходу. Це ускладнює визначення реальної результативності системи адміністративної відповідальності та не дозволяє своєчасно коригувати практику її застосування.

На думку науковців, сучасна система адміністративної відповідальності неповнолітніх потребує комплексного реформування, оскільки чинні механізми не забезпечують належного балансу між виховною функцією держави та необхідністю захисту суспільних інтересів. Автори наголошують, що реалізація принципу індивідуалізації має здійснюватися з урахуванням не лише тяжкості правопорушення, але й особистості неповнолітнього, рівня його розвитку та можливостей виправлення без застосування суворих заходів примусу [21, с. 82].

Крім того, сучасні соціальні умови значно ускладнюють реалізацію принципу індивідуалізації. Воєнний стан, психологічне навантаження, вимушене переміщення сімей, негативний вплив соціальних мереж та інтернет-середовища сприяють зростанню девіантної поведінки серед молоді. У наукових дослідженнях зазначається, що в умовах воєнного стану зростає вплив інформаційного середовища на рівень правопорушень серед неповнолітніх, що потребує оновлення підходів до профілактики та відповідальності [22, с. 135].

Також проблемою залишається недостатній рівень розвитку ювенальної превенції та спеціалізованої підготовки посадових осіб, які розглядають справи щодо неповнолітніх. Відсутність спеціальних знань у сфері дитячої психології та ювенальної юстиції часто призводить до формального підходу при прийнятті рішень.

На нашу думку, для підвищення ефективності реалізації принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні необхідно:

- оновити положення КУпАП відповідно до міжнародних стандартів;
- розширити перелік альтернативних виховних заходів;

- активніше залучати психологів та соціальних працівників;
- розвивати систему ювенальної превенції;
- впроваджувати сучасні програми ресоціалізації та профілактики повторних правопорушень.

Отже, незважаючи на нормативне закріплення принципу індивідуалізації юридичної відповідальності, його практична реалізація в Україні залишається недостатньо ефективною. Вирішення існуючих проблем потребує комплексного реформування законодавства та правозастосовної практики з урахуванням міжнародних стандартів захисту прав дитини.

3.3. Напрями вдосконалення законодавства та правозастосовної практики

Сучасний стан адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні свідчить про необхідність подальшого реформування законодавства та вдосконалення практики його застосування. Незважаючи на наявність спеціальних норм щодо відповідальності неповнолітніх, чинний механізм реалізації принципу індивідуалізації не повною мірою відповідає сучасним міжнародним та європейським стандартам захисту прав дитини. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання пошуку ефективних напрямів удосконалення адміністративно-деліктного законодавства та правозастосовної діяльності.

Одним із ключових напрямів удосконалення є оновлення положень Кодексу України про адміністративні правопорушення. Більшість науковців наголошує, що чинний КУпАП, прийнятий у 1984 році, значною мірою не відповідає сучасним суспільним умовам та міжнародним стандартам у сфері захисту прав дітей. Зокрема, потребують перегляду положення щодо системи заходів впливу на неповнолітніх, порядку їх застосування та механізмів індивідуалізації відповідальності [1].

Науковці В. Барщук та Н. Янюк зазначають, що сучасне законодавство потребує більш чіткого визначення правового статусу неповнолітнього як

спеціального суб'єкта адміністративної відповідальності, а також удосконалення системи заходів адміністративного впливу з урахуванням вікових та психологічних особливостей дітей. Автори звертають увагу на необхідність гуманізації адміністративної відповідальності та посилення виховної складової у процесі застосування заходів впливу [23, с. 138].

Важливим напрямом удосконалення є розширення переліку альтернативних заходів реагування на адміністративні правопорушення неповнолітніх. Чинна система заходів впливу, передбачена ст. 24-1 КУпАП, є обмеженою та не завжди ефективною. У сучасних умовах доцільним є впровадження таких заходів, як участь у програмах соціальної адаптації, психологічна допомога, обов'язкове проходження профілактичних тренінгів, участь у програмах медіації та пробаційних заходах. Такі механізми активно застосовуються у країнах Європейського Союзу та демонструють значно вищу ефективність у попередженні повторних правопорушень.

Окремої уваги потребує вдосконалення діяльності органів та посадових осіб, які розглядають справи про адміністративні правопорушення неповнолітніх. На практиці нерідко спостерігається формальний підхід до оцінки особистості правопорушника та обставин справи. У зв'язку з цим необхідним є підвищення рівня спеціальної підготовки працівників поліції, суддів та інших посадових осіб у сфері дитячої психології, ювенальної юстиції та міжнародних стандартів захисту прав дитини.

Науковці також наголошують на необхідності посилення ролі ювенальної превенції. Основний акцент державної політики повинен бути спрямований не лише на реагування на правопорушення, а й на їх попередження. Ефективна профілактика правопорушень серед неповнолітніх можлива лише за умови комплексної взаємодії сім'ї, закладів освіти, органів Національної поліції, соціальних служб та органів місцевого самоврядування.

Важливим напрямом удосконалення є також запровадження системи оцінки ефективності заходів адміністративного впливу. На сьогодні законодавство не містить чітких критеріїв визначення результативності

застосованих заходів щодо неповнолітніх. У зв'язку з цим доцільним є створення механізмів моніторингу повторної протиправної поведінки та аналізу результатів застосування конкретних заходів впливу.

На думку О. Миколенка та О. Миколенка, реформування інституту адміністративної відповідальності має здійснюватися шляхом комплексної кодифікації адміністративно-деліктного законодавства та приведення його у відповідність до сучасних потреб суспільства [24, с. 58]. Особливого значення у цьому процесі набуває імплементація міжнародних стандартів захисту прав дитини та принципів «дружнього до дитини правосуддя».

Крім того, доцільним є ширше використання цифрових технологій у сфері профілактики правопорушень серед молоді.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було проаналізовано теоретико-правові та практичні аспекти індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні, а також визначено основні проблеми та перспективи вдосконалення законодавства у цій сфері.

Встановлено, що адміністративна відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності, який полягає у застосуванні уповноваженими органами державного примусу до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення. Її особливостями є публічний характер, ретроспективність, спрощений порядок реалізації та спрямованість на забезпечення правопорядку й профілактику правопорушень.

Досліджено, що неповнолітні як суб'єкти адміністративної відповідальності мають особливий адміністративно-правовий статус, який характеризується обмеженим обсягом адміністративної деліктоздатності, наявністю додаткових гарантій захисту прав та переважно виховним характером заходів впливу. Законодавець враховує вікові, психологічні та соціальні особливості неповнолітніх, що зумовлює застосування до них спеціальних правил адміністративної відповідальності.

З'ясовано, що принцип індивідуалізації юридичної відповідальності є однією з основоположних засад адміністративного права та передбачає врахування характеру правопорушення, ступеня вини, особи правопорушника, його віку, умов життя, поведінки та інших обставин при визначенні виду і міри відповідальності. Особливого значення цей принцип набуває щодо неповнолітніх, оскільки забезпечує поєднання принципів справедливості, гуманізму та виховного впливу.

Проаналізовано нормативно-правове регулювання адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні. Встановлено, що його основу становлять Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про охорону дитинства», а також міжнародно-правові акти, зокрема Конвенція ООН про права дитини та «Пекінські правила».

Чинне законодавство загалом відповідає міжнародним стандартам, однак окремі його положення потребують оновлення та вдосконалення.

Дослідження заходів адміністративного впливу щодо неповнолітніх показало, що вони мають переважно виховну та профілактичну спрямованість. Водночас окремі заходи, передбачені ст. 24-1 КУпАП, є недостатньо ефективними або застарілими, що ускладнює реалізацію принципу індивідуалізації на практиці.

Встановлено, що у правозастосовній діяльності існують проблеми формального підходу до розгляду справ про адміністративні правопорушення неповнолітніх. Не завжди належним чином враховуються психологічні особливості дитини, умови її виховання, соціальне середовище та причини протиправної поведінки. Це негативно впливає на ефективність виховного впливу та профілактику повторних правопорушень.

Проаналізовано міжнародні та європейські стандарти у сфері відповідальності неповнолітніх. Визначено, що сучасний європейський підхід ґрунтується на принципах гуманізму, індивідуалізації, пропорційності та пріоритету виховних заходів над каральними. У більшості європейських держав активно застосовуються альтернативні механізми реагування, зокрема медіація, пробація, соціальний супровід та психологічна підтримка.

За результатами дослідження встановлено, що основними проблемами реалізації принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх в Україні є:

- застарілість окремих положень КУпАП;
- недостатня ефективність чинної системи заходів впливу;
- формальний підхід до оцінки особи неповнолітнього правопорушника;
- недостатній рівень розвитку ювенальної превенції;
- обмежене використання альтернативних виховних заходів;
- недостатнє залучення психологів та соціальних працівників до розгляду справ.

На підставі проведеного дослідження запропоновано такі напрями вдосконалення законодавства та правозастосовної практики:

- оновлення положень Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідно до міжнародних стандартів;
- розширення системи альтернативних заходів виховного впливу щодо неповнолітніх;
- впровадження програм медіації, психологічної допомоги та соціальної адаптації;
- посилення ролі ювенальної превенції;
- підвищення рівня спеціальної підготовки працівників поліції, суддів та інших посадових осіб;
- створення механізмів оцінки ефективності заходів адміністративного впливу;
- активніше використання сучасних цифрових технологій у сфері профілактики правопорушень серед молоді.

Таким чином, ефективна реалізація принципу індивідуалізації адміністративної відповідальності неповнолітніх є необхідною умовою забезпечення справедливості, гуманізму та ефективності адміністративного впливу. Подальше вдосконалення законодавства та практики його застосування має здійснюватися з урахуванням сучасних міжнародних стандартів захисту прав дитини та потреб розвитку системи ювенальної юстиції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 26.04.2026)
2. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ. Юрінком Інтер, 2008. С. 256. URL: <https://yurincom.com/files/content/Kolpakov-Admin-Vidpov.pdf> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Битяк Ю. П., Гаращук В. М. Адміністративне право України: Підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2007. С. 543-544. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2018/02/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5-%D0%91%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%BA.pdf> (дата звернення 30.04.2026).
4. Середа В. В., Кісіль З. Р., Кісіль Р. В. Адміністративне право: навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2014. 520 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/241/1/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.pdf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 02.04.2026).
5. Гуржій Т.О. Перспективи розвитку адміністративно-деліктного законодавства України. Адміністративне право і процес. 2014. № 3. С. 156–168. URL: <https://applaw.net/index.php/journal/article/download/400/347> (дата звернення: 03.04.2026)
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 03.04.2026)
7. Ковальчук Ю. І. Особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх. Право України. 2003. № 6. С. 111-114.

8. Чернецький О. Л. Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання. Форум права. 2008. № 1. С. 439-444. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_1_67.pdf.
9. Битяк Ю. П. Адміністративне право : підручник. Харків : Право, 2020. 392 с.
10. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 02.05.2026)
11. Окрема думка судді Конституційного Суду України Алли Олійник у справі за конституційними скаргами Гасяка Віталія Валерійовича, Диняка Сергія Васильовича... від 11.12.2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na07d710-25> (дата звернення 02.05.2026)
12. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 03.0.2026)
13. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 40/33 від 29 листоп. 1985 р. URL: https://zakononline.ua/documents/show/158593__158593
14. Про охорону дитинства. Закон України від 26.04.2001 №2402-III <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення 03.05.2026)
15. Галуцько В. Адміністративне право України. Повний курс : підручник. В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
16. Остапенко О. І. Адміністративне право України (загальна частина) : навч. посіб. Вид. 2-е, доп. Львів: СПОЛОМ, 2021. 616 с.
17. Гураленко Н. А., Бережнюк В. М. Індивідуалізація відповідальності як запобіжник формалізму та складова справедливого рішення в адміністративному судочинстві. Академічні візії. Випуск 50/2025 URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18606394>

18. Рекомендація N R (87) 20 Комітету міністрів державам-членам «Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх» від 1.09.1987 № R (87) 20 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_266 (дата звернення 07.05.2026)
19. Дубіна О. Відповідальність неповнолітніх як об'єкт адміністративно-правових досліджень. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2021. № 4. С. 107-119. URL: <https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/268/189>
20. Корж-Ікаєва Т. Г. Механізм адміністративно-правового регулювання прав і свобод неповнолітніх: психологічні аспекти. Прикладні проблеми юридичної психології. Том 31 № 2 (2022). С. 64-73. URL: <https://psychped.navs.edu.ua/index.php/psychped/article/view/1529/1523>
21. Стрельченко О. Г., Бухтіярова І. Г., Бухтіяров О. А. Доктринальна характеристика адміністративної відповідальності за правопорушення скоєні неповнолітніми та малолітніми особам: сучасні теоретичні аспекти. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 3. 2022. С. 80-85. URL: https://apnl.dnu.in.ua/3_2022/13.pdf
22. Топчій В. В. Топчій В. В., Топчій О. В., Колб О. Г. Суспільно небезпечні впливи інтернету та інших телекомунікаційних систем на рівень злочинності неповнолітніх в Україні в умовах воєнного стану. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2023. Вип. 4 (13). С. 132-140.
23. Барщук В., Янюк Н. Неповнолітні як спеціальний суб'єкт адміністративної відповідальності: удосконалення законодавчого регулювання в Україні. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2023. Випуск 76. С. 134–142. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/law/article/download/11802/12168>
24. Миколенко О. І., Миколенко О. М. Особливості вдосконалення національного законодавства про адміністративну відповідальність. Правова держава, (44), с. 54–60. URL: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.44.245085>